

Eurydice. (2022). The Education System in United Kingdom. England, Wales and Northern Ireland. 2007/08. Eurybase. The Information Database on Education Systems in Europe. European Commission. <https://www.aessuccess.org/>

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ІЛЮСТРУВАННЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ІСТОРІЇ

Ірина Мороз

Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Важливою складовою ефективного навчання історії є залучення в освітній процес різних наочних засобів. Основним джерелом цих видів наочності має бути шкільний підручник історії. Особливості ілюстрування навчальної літератури є предметом дослідження педагогіки, психології, книгознавства та мистецтвознавства.

Під ілюстративним матеріалом розуміють «комплекс наочних зображень і оформлювальних елементів підручника, які сприяють засвоєнню його змісту, підвищують інтерес до навчальної книги і, відповідно, до процесу навчання, а також впливають на формування світогляду школяра, збагачення його чуттєвого досвіду, естетичне виховання» (Погонець, 2021, с. 112). Зазначене поняття, на думку І. Погонець, охоплює такі компоненти: саме зображення, словесний супровід, що входить безпосередньо в зображення (екскліпації), посилання в тексті і підписи до ілюстрацій (текстівки) (Погонець, 2021, с. 112).

Результати досліджень засвідчують, що графічна інформація нерідко є ефективнішою, ніж вербальна. Психологи та педагоги встановили, що близько 90% усієї інформації людина сприймає за допомогою зору. Пропускна спроможність зорового каналу в 100 раз вища, ніж слухового. У зв'язку з цим ілюструванню підручника варто приділяти особливу увагу (Мороз, 2014, с. 460).

Нині набуває поширення така дефініція як «когнітивна візуалізація». На думку Ю. Малієнко, когнітивна візуалізація – це метод навчання, який ґрунтується на визнанні ілюстрації джерелом історичної інформації та способом її пізнання. Тобто, на думку дослідниці, відбувається зміщення акценту з ілюстративних функцій наочності на пізнавальні. Саме тому когнітивна візуалізація оптимізує навчання, виконує мотиваційно-рефлексивні

функції, розвиває усі складники предметної історичної компетентності, а власне наочність проходить шлях від звичайного ілюстрування – до важливої джерелознавчої одиниці змісту підручника (Малієнко, 2019, с. 154).

На наш погляд, в умовах комплексного підходу до створення підручника та великого розмаїття видів наочних зображень авторам слід приділити більшу увагу забезпеченню дидактично обґрунтованого зв'язку між ілюстративним матеріалом та іншими структурними елементами, передусім текстом. Ілюстративний матеріал підручника має використовуватися як наочна опора мислення, що має посилювати пізнавальний, естетичний, емоційний та інші аспекти навчального матеріалу.

Одним із важливих завдань, яке стоїть перед автором підручника, – це навчити дітей «читати» і розуміти ілюстрації. На нашу думку, пізнавальні завдання до ілюстрацій підручника мають забезпечувати використання учнями відповідних методів і методології історико-соціального дослідження при аналізі певних типових сюжетів, навчати їх ставити запитання і усвідомлювати мету діяльності, прогнозувати і здійснювати самоконтроль та самокорекцію, оцінювати якість виконаної роботи (Мороз, 2014). Основна дидактична мета таких завдань – навчити учнів аналізувати ілюстрації підручника як джерело історичної інформації, здійснювати їх опис, оцінку та інтерпретацію, працюючи на різних рівнях мислення (Пометун, & Гупан, 2020, с. 251).

На думку Ю. Малієнко, у підручниках нового покоління когнітивна візуалізація історичного матеріалу як навчально-пізнавальна модель активізує когнітивну, дослідницьку та творчу діяльність учнів, сприяє формуванню усіх складників предметної історичної компетентності, власних інтелектуальних практик старшокласників, розвиває критичне мислення (Малієнко, 2019, с. 154).

Вважаємо, що ілюстративний матеріал як структурний компонент підручника має виконувати такі функції: інформаційну, розвивальну, виховну та мотиваційну. Інформаційна функція ілюстративного матеріалу полягає в тому, що він може слугувати розкриттю навчального матеріалу підручника, доповнювати й конкретизувати його, а іноді виконувати роль самостійного інформаційного джерела. Розвивальна функція передбачає вплив ілюстрацій на розвиток психічних процесів, формування умінь і навичок та розвиток творчих здібностей учня. Виховна функція полягає в розвитку засобами ілюстративного матеріалу культури розумової праці, у фор-

муванні системи цінностей, естетичних смаків. Мотиваційна функція має забезпечити емоційно-позитивний фон навчання, розвивати пізнавальний інтерес учнів (Мороз, & ін., 2021).

Визначено загальні вимоги до відбору ілюстративного матеріалу:

1) науковість (ілюстрації повинні відображати особливості історичної епохи та фактів, сприяти розумінню закономірностей та тенденцій історичного процесу);

2) типовість (ілюстративний матеріал має відображати типові ознаки історичних явищ та процесів);

3) різноманітність тематики (ілюстрації повинні відбиратися таким чином, щоб характеризували різні аспекти життя людини та суспільства на кожному історичному етапі);

4) доступність (ілюстративний матеріал повинен бути зрозумілим учням як своєю ідеєю, так і за манерою виконання (що дуже важливо при відборі документальних матеріалів);

5) спрямованість на розвиток естетичного смаку (у підручнику повинні використовуватися лише чіткі, добре виконані в технічному відношенні ілюстрації, які сприяють розвитку естетичного смаку учнів) (Мороз, П., & Мороз, І., 2018).

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що ілюстративний матеріал є важливим структурним компонентом шкільного підручника історії, який слугує наочною опорою для учнів, тісно пов'язаний зі змістом навчального матеріалу, є носієм певної інформації, а також важливим засобом виховного впливу на учнів.

Ключові слова: візуалізація, шкільний підручник історії, ілюстративний матеріал, методичні підходи.

Література

- Малієнко, Ю. (2019). Теоретичні засади візуалізації змісту підручників з історії для старшої школи у контексті компетентнісного навчання. *Проблеми сучасного підручника*, (23), 149-161.
- Мороз, П. В. (2014). Методологічні аспекти відбору ілюстративного матеріалу шкільного підручника історії стародавнього світу. *Проблеми сучасного підручника*, (14), 459-476.

- Мороз, П., & Мороз, І. (2018). Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ».
- Мороз, П., Мороз, І., & Власов, В. (2021). Історія України в джерелах. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ».
- Погонець, І. В. (2021). Педагогічні основи ілюстрування підручників для початкових шкіл України (друга половина ХХ століття) [дис. канд. пед. наук]. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
- Пометун О., & Гупан, Н. (2020). Візуальні джерела у підручнику з історії як засіб розвитку критичного мислення учнів. Проблеми сучасного підручника, (24), 241–255.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФОТОГРАФІЇ ЯК ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛА НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Петро Мороз, к. пед. н., ст. наук. с.

Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Метою дослідження є визначення особливостей використання фотографій як історичного джерела на уроках історії.

Вивчення історії в закладах загальної середньої освіти потребує використання різноманітних типів джерел, серед яких великого значення набувають візуальні джерела, зокрема фотографії. Їх використовують для аналізу й інтерпретації конкретної історичної події, історичного процесу чи явища.

Інформаційний потенціал фотодокументів як історичного джерела на сучасному етапі розвитку суспільства величезний. Нині немає жодної значущої події в житті держави, суспільства та окремої людини, яка б не фіксувалася на фото. Дослідники розробили методи наукового опрацювання фотодокументів, які на нашу думку, мають бути реалізовані в шкільному підручнику історії. Нові підходи до візуалізації підручників, надання фотодокументам функцій повноцінного історичного джерела обумовлюють актуальність нашого дослідження.

Знайомство з фотографією як історичним джерелом на уроках історії розпочинається в 5 класі. Важливо звернути увагу учнів, що фотографія немов зупиняє час, фіксує назавжди подію, явище, об'єкт. Досліджуючи фо-